

I

Узявши в касирки решту зі ста су, Жорж Дюруа вийшов з ресторану.

Від природи чоловік був добре збудований, іще й поставу мав колишнього унтерофіцера, отже, вирівнявся по-військовому, недбайливо покрутив вуса й кинув на запізнілих відвідувачів швидким, побіжним поглядом, тим поглядом гарного хлопця, що падає прудко, наче шуліка.

На нього підвели голови жінки — три маленькі робітниці, учителька музики, немолода, кепсько зачесана, неохайна, у пилявому капелюшкові й обсмиканій сукні, та дві міщанки з чоловіками, завсідниці цього шинку з ціпами без заправи.

Вийшовши на вулицю, він на мить спинився, міркуючи, що далі робити. Було двадцять восьме червня, і до кінця місяця у кишені лишилося рівно три франки сорок сантимів. Тобто два обіди без сніданків чи два сніданки без обідів — на вибір. Він подумав, що вранці поїсти коштує двадцять два су, а ввечері — тридцять, отже, коли відмовитися від обідів, то вигadaє франк двадцять сантимів, тобто зможе двічі повечеряти хлібом з ковбасою і випити пару склянок пива на бульварі. А то найбільша в нього витрата й найбільша втіха, що її він дозволяє собі вечорами. Він пішов униз вулицею Нотр-Дам-де-Льорет.

Ішов так, ніби й досі на ньому була ще гусарська уніформа, — випнувши груди й розставивши ноги, мов допіру зліз із коня, грубо простував людною вулицею, зачіпаючи і штовхаючи перехожих, аби не звертати з дороги.

Доволі потертого циліндра він носив трохи набакир і стукотів закаблуками по каменю. Від пихи солдата-красеня, який потрапив у цивільні, він мав такий вигляд, немов завжди щось зневажав — перехожих, будинки, усе місто.

Хоча костюм був на нім шістдесятифранковий, чоловік не втрачав, проте, якоїсь елегантності, трошки хвацької, підкресленої, проте елегантності. Високий, стрункий, білявий, певніше трохи русавий шатен, із закрученими вусами, що ніби пінилися на губі, ясними очима та маленькими зіницями, з кучерявим від природи волоссям, зачесаним на проділ посередині, він дуже нагадував героя-спокусника з бульварних романів.

Стояв той літній вечір, коли в Парижі нічим дихати. Гаряче, як та парня, місто, здавалося, пінтіло вночі від задухи. Гранітові пащі ринв дихали смородом, а з підвальних кухонь крізь низькі віконця на вулицю лився гідкий дух помийів і скислої страви.

Швейцари в самих сорочках сиділи біля воріт верхи на солом'яних стільцях і палили люльки; перехожі важко ступали, поскидавши капелюхи.

Дійшовши до бульвару, Жорж Дюруа знову спинився, вагаючись. Тепер йому хотілося піти на Єлисейські Поля до Булонського Лісу і трохи подихати свіжим повітрям під деревами; та й ще одне бажання мучило його, бажання любовної зустрічі.

Як це станеться? Він не знав, але чекав уже три місяці щодня і щовечора. Щоправда, кілька разів, завдяки принадній зовнішності й галантним манерам, він уривав там і там трохи кохання, але завжди сподівався більшого і кращого.

Кишеня його була порожня, кров кипіла, а він спалахував від кожного дотику повій, які шепотіли на розі вулиці: «Ходімо, красунчику?» — але йти за ними не смів, бо не міг заплатити; та й чекав він чогось іншого; інших поцілунків, не таких вульгарних.

Проте любив місця, що кишіли публічними жінками, їхні бали, кав'ярні та вулиці; любив штовхати їх, розмовляти з ними, казати їм «ти», дихати їхніми гострими пахощами і триматися біля них. Це були жінки — жриці кохання. Він не відчував до них зневаги, властивої жонатим.

Він звернув до церкви Святої Мадлени й пустився за млявою хвилею натовпу, знеможеного від задухи. Великі перелюднені кафе виступали аж на пішохід, осяваючи питущу публіку ясным, різким світлом вітрин. Перед відвідувачами на чотирикутних і круглих столиках примостилися склянки з різнобарвною, червоною, жовтою, зеленою і брунатною рідиною, а в карафках виблискували прозорі шматки льоду, що вихолоджували прекрасну, ясну воду.

Дюруа стишив ходу, бо йому пересохло в горлі.

Його мучила гаряча спрага літнього вечора, і він думав про чарівне відчуття холодного питва в роті. Та як він зараз вип'є тільки дві склянки — прощай тоді завтра суха вечерея, а йому аж надто відомий голодний час наприкінці місяця.

Він подумав: «Перечекаю до десятої, тоді вип'ю склянку в “Американському”. Сто чортів. Як же пити хочеться!» — і дивився на людей, які пили коло столиків, на людей, які могли досхочу заспокоювати спрагу. Ішов зухвало й весело повз кав'ярні, зміряючи оком, по вигляду й одежі, скільки кожен відвідувач має із собою грошей. І гнів займався в нім супроти людей, які так спокійно сиділи. Коли потрусити їхні кишені, знайдеш золото, срібло і дріб'яки. Кожен має пересічно щонайменше два луї, а їх у кафе добра сотня; сто разів по два луї буде чотири тисячі франків! Він пробурчав: «Свині!», все так само граційно вихиляючись. Коли б перестрів якого край вулиці в темряві, слово честі, скрутив би йому шию, не вагаючись, як робив із селянською дровиною* під час великих маневрів.

* Сільська птиця. — Прим. ред.

І пригадав, як жив два роки в Африці та як утискав арабів на глухих південних фортах. Жорстока й весела усмішка пробігла йому на устах, коли згадав про одну забавку, що коштувала життя трьом чоловікам із племені улед-алан, а Дюруа і його товаришам дала два десятки курей, пару баранів і золота, ще і сміховини на пів року. Винуватих не знайшли, та й не шукали, бо араба там вважають певною природною військовою здобиччю.

У Парижі інша річ. Тут уже не грабуватимеш відверто, із шаблею при боці та револьвером у руці, як у далечині від цивільного правосуддя, на волі. У серці його ворушились усі інстинкти унтера, який допався до переможеного краю. Звісно, він жалкував за двома роками, що пробув у пустині. Шкода, що там не лишився! Але ж надіявся на краще, вертаючись. А тепер... От тепер і маєш.

Він ворушив язиком, приклацуючи, наче хотів переконатися, що піднебіння його справді сухе.

Навколо котилася виснажена, повільна юрба, і він думав усе про те саме: «Наволоч. У всіх же йолопів цих є гроші в жилеті». Він штовхав плечем перехожих і свистів веселі пісеньки. Чоловіки, яких зачіпав, оберталися до нього й бурчали; жінки казали: «От тварюка!».

Він пройшов повз Водевіль і спинився біля «Американського» кафе, міркуючи, чи не випити ту склянку, — так мучила його спрага. Але раніш, аніж зважитися, глянув на годинник, що світився серед вулиці. Чверть на десяту. Себе він знав, тільки-но буде перед ним склянка пива, він одразу ж її вип'є. А що тоді робити до одинадцятої.

Пішов. «Пройду до Мадлен і помалу вернусь».

Дійшовши до рогу Оперової площі, перестрінув грубенького молодика, постать якого невиразно видалася йому знайомою.

Він пішов за ним, перебираючи спогади і промовляючи пошепки:

— Де, у чорта, бачив я цього типа?

Він рився в думках, але пригадати не міг; аж зненацька, від дивного діяння пам'яті, побачив цю людину худішою, молодшою, у гусарській уніформі. Він голосно скрикнув: «Це ж Форест'є!» — і, надавши ходи, ударив перехожого по плечі. Той обернувся, глянув і спитав:

— Що ви маєте до мене, пане?

Дюруа засміявся:

— Не пізнаєш мене?

— Ні.

— Жорж Дюруа із шостого гусарського.

Форест'є простягнув руки:

— А, друже! Як живеш?

— Гарзд, а ти?

— Ох, не дуже. Уяви, у мене груди тепер, як клоччя. Кашляю шість місяців із дванадцяти через бронхіт, що схопив у Бужівалі, коли вертався в Париж чотири роки тому.

— Диви! А маєш добрий вигляд!

І Форест'є, узявши колишнього товариша під руку, розповів йому про свою недугу, про її лікування, про думки та поради лікарів про те, як важко їх додержуватися із його достатком. Йому казали жити взимку на півдні, а хіба ж змога? Він одружений, журналіст, на доброму становищі.

— Я керую політичним відділом у «Французькому житті», веду сенатські звіти в «Порятункові» і вряди-годи даю літературну хроніку до «Планети». Уже вибився.

Дюруа здивовано дивився на нього. Він дуже змінився, дуже змужнів. Тепер у нього була хода, постава й костюм поважної і певної себе людини, а черевце людини, що добре обідає. Колись був худий, тонкий і гнучкий, легковажний гультай, жартун, заводіяка. За три роки Париж геть переробив його — він став грубенький, серйозний, і волосся на скронях де-не-де посивіло, хоча мав тільки двадцять сім років.

Форест'є спитав:

— Куди ти йдеш?

Дюруа відповів:

— Нікуди, гуляю перед тим, як додому йти.

— То коли хочеш, ходімо до «Французького життя», там коректу треба проглянути. А потім вип'ємо по склянці вкупі.

— Гарзд.

І вони пішли, узявшись під руку, вільно й незмушено, як буває між шкільними товаришами та полковими приятелями.

— Що ж робиш у Парижі? — спитав Форестьє.

Дюруа знизав плечима.

— Із голодудохну, та й годі. Як одбув у війську, схотілося приїхати сюди... щастя пошукати чи, певніш, щоб у Парижі пожити. А от уже пів року служу в конторі Північної залізниці за півтори тисячі франків на рік, та й усе.

Форестьє буркнув:

— Незавидно.

— Знаю. Та як же мені, по-твоєму, вибитися? Я самотній, нікого не знаю і звернутися ні до кого. Бажання є, тільки засобів бракує.

Товариш оглянув його із голови до п'ят поглядом практичної людини, яка зважає можливості, і переконливо сказав:

— Чи бачиш, любий, тут усе залежить від сміливості. Хитрому тут легше стати міністром, аніж начальником контори. Треба брати, а не просити. Та якого ж біса ти не знайшов чогось кращого, як служити на залізниці?

Дюруа відповів:

— Скрізь шукав, та нічого не здибав. А тепер маю дещо на оці, — пропонують поступити їздцем на Пелеренський манеж. Матиму там, у всякому разі, три тисячі франків.

Форестьє урвав його:

— Покинь цю дурницю, хоч би й десять тисяч давали. Так ти майбутнє своє занапастиш. У конторі тебе нікому не видно, за нагоди ти можеш покинути її і вибитися

на шлях. А в їздцях уже край. Однаково, що маршалком* у домі, де обідає весь Париж. Якщо вчитимеш їздити світських і їхніх синів, то вже ніколи вони не вважатимуть тебе за рівню.

Він замовк, подумав трохи і спитав:

— Ти бакалавр?

— Ні, зрізався двічі.

— Дарма, все-таки науку ти кінчив. Коли говорять про Цицерона або Тиберія, ти ж розумієш приблизно, що воно?

— Та приблизно.

— Добре, ніхто більшого й не знає, крім двох десятків дурнів, яким знання однаково ні до чого. Бути за розумного зовсім не важко: треба уникати труднощів, обходити перешкоди та іншим носа втирати за допомогою словника. Люди ж дурні, наче гуси, а нетямущі, наче коропи.

Він говорив, як спокійний жартун, який знає життя, й усміхався, поглядаючи на юрбу. Але зненацька закашлявся, спинився, поки минеться напад, тоді промовив підупало:

— Хіба ж не прикро, що бронхіту ніяк не здихаюся? А ще ж літо. О, взимку конче поїду лікуватися до Ментони. Тим гірше для мене, слово честі, бо здоров'я — передусім.

На бульварі Пуасоньєр вони підійшли до великих за-склених дверей, де зсередини була приліплена розгорнута на обидві сторони газета. Якихось трое стояли, читаючи її.

Над дверима, наче гасло яке, горів полум'ям великий напис: «Французьке життя». І перехожі, раптом утрапляючи у світло, що лилося від блискучих слів, зненацька ставали видимі, ясні й виразні, як удень; потім зразу ж зникали в мороці.

Форестье штовхнув двері.

— Заходь! — сказав він.

Дюруа зійшов за ним пишними та брудними сходами, що їх видно було з вулиці, пройшов передвітальню, де два

* Дворецький. — Прим. ред.

кур'єри вклонилися його приятелеві, і спинився десь ніби в почекальні, пилявій та обшарпаній, оббитій брудно-зеленим трипом, заплямованим і прогризеним де-не-де, мов його миші поточили.

— Сідай! — сказав Форест'є. — Я повернуся за п'ять хвилин.

І зник в одних із трьох дверей, що виходили в цей кабінет.

Чудний, особливий, нез'ясований дух стояв у кімнаті, дух редакційних зал. Дюруа сидів нерухомо, трохи боязко, а найголовніше — здивовано. Вряди-годи повз нього пробігали люди з одних дверей в інші, — так прудко, що він не встигав на їх роздивитися.

Зклопотано сновигали зовсім ще юнаки, тримаючи в руці аркуш паперу, що тріпотів від їхнього бігу. Робітники-складачі, що в них з-під заплямованої чорниллом блузи видно було біленький комір сорочки та сукняні штани, пошиті, як і у світських, обережно несли довгі смуги відбитків, свіжі, вогкі ще коректи. Часом проходив панок, одягнений аж надто елегантно, у занадто вузькому сурдугі, занадто обтягнутих штанях і занадто гострих черевиках — певно, світський репортер з вечірніми новинами.

Проходили й інші, поважні й величні, у циліндрах із плоскими крисами, наче відзначалися цими капелюхами від решти людей.

Форест'є вийшов під руку з високим худим хлопцем, віком між тридцятьма й сорока роками, у чорному фраківі та білій краватці, дуже чорнявим, із гостро закрученими вусами, недбайливим з вигляду й самовдоволенням.

Форест'є сказав йому:

— Прощайте, любий учителю.

Той стиснув йому руку: «До побачення, любий», — і пішов геть сходами, посвистуючи, із ціпочком під пахвою.

Дюруа спитав:

— Хто це?

— Це Жак Ріваль, — чув, мабуть, славетний хронікер і дуеліст. Приходив коректу виправити. Гарен, Монтель і він — три найкращі в Парижі хронікери, вони пишуть найцікавіше й найдотепніше. Ріваль заробляє тридцять тисяч франків щороку за дві статті на тиждень.

Ідучи, вони здибали довговолосого, грубого й неохайного чоловіка, який важко сходив по приступках.

Форестье низько йому вклонився.

— Норбер де Варен, — сказав він, — поет, автор «Мертвих сонць», знову-таки людина в ціні. Кожне оповідання, що він дає нам, коштує триста франків, а в найдовшому немає і двохсот рядків. Та ходімо в «Наполітен», подихаю від спраги.

Коли сіли до столика в кафе, Форестье крикнув: «Пару склянок!» — і спорожнив свою хильцем, а Дюруа пив пиво поволі, смакуючи його, розкуштовуючи, ніби щось коштовне й рідкісне.

Товариш його мовчав, немов міркуючи, а потім одразу спитав:

— А чого б тобі не взятися до газетярства?

Дюруа здивовано глянув на нього:

— Та... бачиш... я ніколи нічого не писав.

— Чи ба! Пробують же, починають. Я міг би взяти тебе для доручень, їздити у справах і з візитами. Мав би на початку двісті п'ятдесят франків і оплачений екіпаж. Хочеш, побалакаю з директором?

— Та звісно, хочу!

— Тоді зроби так: приходь до мене завтра обідати. Буде душ шестеро, не більше: патрон, пан Вальтер із дружиною, Жак Ріваль і Норбер де Варен, яких ти зараз бачив, та ще приятелька моєї дружини. Згода?

Дюруа зняковів і почервонів. Пробурмотів нарешті:

— Та... одержі відповідної немає.

Форестье геть здивувався.

— Немає фрака? Отаке! А це ж річ конечна. У Парижі, бачиш, краще ліжка не мати, ніж фрака.

Потім одразу, порившись у кишені в жилеті, видобув купу золота, узяв два луї, поклав перед колишнім товаришем і сказав щиро та просто:

— Віддаси, коли зможеш. Візьми під заставу чи купи на сплату потрібну одежу; роби, як знаєш, тільки приходь завтра обідати о сьомій із половиною, на вулицю Фонтен, сімнадцять.

Дюруа схвильовано взяв гроші, бурмочучи:

— Який ти ласкавий, дуже дякую тобі, повір, що не забуду...

Той урвав його:

— Ну гаразд! Ще по склянці, чи що? — І крикнув: — Хлопче, пару склянок!

Коли випили, журналіст спитав:

— Хочеш, погуляємо трохи з годинку?

— Залюбки!

І знову пішли до Мадлени.

— Що ж нам робити? — спитав Форестьє. — Кажуть, що в Парижі не гуляють без діла. Неправда. Я, коли йду ввечері, ніколи не знаю, куди саме. У лісі тільки з жінкою цікаво гуляти, а не завжди маєш яку-небудь під рукою; концерти по кафе можуть розважити мого аптекаря і його дружину, але не мене. Що ж робити? Нема чого. Тут треба було б улаштувати літній сад, як парк Монсо, щоб уночі був відкритий, де можна було б послухати гарної музики й випити чогось холодного під деревом. Це було б не місце розваги, а місце гуляння; за вхід брати дорого, щоби привабити гарненьких дам. Щоб можна було походити по алеях, посипаних піском та освітлених електрикою, і посидіти, коли хочеш послухати музику, зблизька чи здалеку. Щось подібне було колись у Мюзара*, але там тхнуло шинком — забагато

* Мюзар (1793–1859) — французький музикант, який влаштовував бали й маскаради в Парижі у 30–40-х рр. XIX ст. — Тут і далі прим. пер., якщо не вказано іншого.

танців, а мало місця, тіні й затишку. Якби гарний величезний сад. Розкіш була б. Куди хочеш піти?

Дюруа зніяковів, не знав, що казати. Потім зважився:

— Я не був у Фолі-Бержер. Охоче погуляв би там.

Товариш його скрикнув:

— Фолі-Бержер, кажеш? Там же задуха, як у печі. Проте ходімо, там завжди втішно.

І пішли назад на вулицю Фобур-Монмартр.

Ілюміноване чоло закладу освітлювало чотири вулиці, що біля нього сходилися. Декілька візників чекали роз'їзду.

Форестье рушив до входних дверей, але Дюруа спинив його:

— Ми забули придбати квитки.

Той поважно відповів:

— Зі мною не платять.

Біля контролю йому вклонилися три контролери. Середній дав йому руку. Журналіст спитав:

— Є гарна лежа?

— Звісно, пане Форестье.

Він узяв поданий йому купон, відчинив оббиті повстю і шкірою двері, і чоловіки опинились у залі.

Тютюновий дим прозорим туманом оповив сцену і протилежний бік театру. Невпинно знімаючись тонкими білястими цівками з цигар і цигарок, що їх усі курили, цей легкий туман підносився, збирався при стелі та стояв під широкою банею, круг люстри й над галереєю другого ярусу цілими хмарами диму.

У широкому коридорі, що виходить у кругойдуче фое, де серед чорної юрби чоловіків тиняються розмальовані дівчата, відвідувачів чекав гурт жінок біля одного із трьох прилавків, де тронували три намазані та бляклі продавчині напоїв і кохання.

Форестье швидко йшов крізь юрбу, як людина, що має право на увагу.

Підійшовши до капельдинерки, сказав:

— Сімнадцята ложа?

— Сюди, пане.

І вона замкнула їх у дерев'яній, розкритій згори, оббитій червоним скрині, де четверо стільців того самого кольору стояли так тісно, що між ними ледве можна було просунутися. Приятелі сіли; праворуч і ліворуч від них, вигинаючись луком аж до сцени, тяглася низка таких самих кліток, і там також сиділи чоловіки й жінки, яких видно було тільки по груди.

На сцені троє молодиків у тісних трико — високий, середній і малий — по черзі вправлялися на трапеції.

Спершу, дрібно та швидко ступаючи, вийшов високий і вклонився, махнувши рукою, мов посилав цілунок.

Під трико вимальовувалися м'язи його рук і ніг; він випинав груди, щоби приховати надмірне черево, й обличчям нагадував голярчука*, бо ретельний проділ був якраз посеред голови. До трапеції він діставався граційним стрибком і, повисши на руках, крутився, наче пущене коло; або, напруживши руки й випроставшись усім тілом, спинявся поземо в повітрі, держачись силою своїх кулаків тільки за поперечку.

Потім сплигнув, знову, усміхаючись, уклонився під оплески перших лав і відійшов до декорації, за кожним кроком граючи м'язами своїх ніг.

Другий, нижчий і кремезний, виступав і собі та проробив ту саму вправу, а за ним і третій, якого публіка прийняла прихильніше.

Та Дюруа вистава зовсім не цікавила: повернувши голову, він раз у раз озирався позад себе у велике фое, повне чоловіків і повій.

Форестье сказав йому:

— Зверни увагу на перші лави — самі міщани з жінками й дітьми, йолопи, що приходять сюди дивитися. У ложах —

* Підмайстер перукаря (заст.). — Прим. ред.

бульварники, кілька артистів, кілька напівпристойних дівчат; а позаду — найцікавіша в Парижі суміш. Хто вони? Подивися. Тут усякі, усіх верств і звання, але гультяїв найбільше. Тут службовці з банків, крамниць, міністерств, репортери, сутенери, офіцери в цивільному, паничі у фраках, що обідають по кабаре й з Опери ходять до італійців*, та ще безліч усякого непевного люду, бозна-хто. А жінки всі одного гатунку — ті, що вечеряють в «Американському» кафе, повії ціною від одного до двох луї, які пильнують чужинців, що заплатять і п'ять, та попереджають своїх завсідників, коли вони вільні. Усі їх знають уже літ із шість, цілий рік вони крутяться щовечора в тих самих місцях, хіба на лікування потрапляють у Сен-Лазар** або Лурсіну***.

Дюруа не слухав. Одна з таких жінок дивилася на нього, спершись ліктем на їхню ложу. Це була повна чорнявка з набіленим обличчям, чорними, довгастими, підведеними очима й величезними, намальованими бровами. Пишні груди напинали її чорну шовкову сукню, а намащені, наче рана, червоні губи надавали їй чогось тваринного, жагучого, прибільшеного, а проте збудного.

Вона покликала, кивнувши, якусь свою приятельку, що саме проходила, — рудоволосу, теж гладку, біляву, — та й сказала їй голосно, щоб почули:

— Дивись, який гарний хлопець! Якби він схотів мене за десять луї, то я не відмовилася б.

Форестье обернувся і, усміхаючись, плеснув Дюруа по коліні:

— Це про тебе — маєш успіх, мій любий. Вітаю.

Колишній унтер почервонів, мимохіть мацаючи пальцем пару золотих у жилетній кишені.

* Італійці — скорочена назва Італійської опери в Парижі.

** Сен-Лазар — паризька в'язниця для повій.

*** Лурсін — шпиталь у Парижі для пацієнтів з венеричними захворюваннями.

Завісу спущено: оркестр заграє вальс.

Дюруа сказав:

— Може, пройдемося по коридору?

— Як хочеш.

Вони вийшли, і потік людей їх одразу ж підхопив. Їх тиснули, штовхали душили, пхали, і перед очима їхніми колихалося ціле море капелюхів. Серед цієї чоловічої юрби сновигали попарно дівчата, легко просуваючись між ліктями, грудьми та спинами, немов почувалися вдома, вигідно, як риби у воді, у цій хвилі самців.

Дюруа захоплено йшов, п'яно дихаючи важким тютюновим повітрям, людським духом та пахощами повій. А Форест'є пітнів, задихався і кашляв.

— Ходімо в сад, — сказав він.

І, звернувши ліворуч, вони зайшли у критий сад, де били два лихенькі фонтани, а біля цинкових столиків під тисами й туями в кадубах* пили чоловіки та жінки.

— Ще по склянці? — спитав Форест'є.

— Залюбки.

Вони сіли, роздивляючись публіку.

Вряди-годи біля них спинялася повія і питала, завчено всміхаючись: «Може, почастуєте мене чимсь, пане?». І коли Форест'є відповідав: «Склянкою води з фонтана», відходила мурмочучи: «Ач, яка пика!».

Аж ось з'явилася повна чорнявка, що недавно стояла за ложею приятелів. Вона пихувато виступала, узявшись під руки з повною білявкою. Це справді була прекрасна добірна жіноча пара.

Постерігши Дюруа, вона всміхнулася, немов очі їхні вже порозумілися на чомусь інтимному й таємному, і, взявши стільця, спокійно сіла проти нього, посадовивши поруч і подругу, тоді дзвінко крикнула:

— Хлопче, пару гренадинів!

* Велика діжа. — Прим. ред.

Форестъє здивовано сказав:

— А ти не соромишся!

Вона відповіла:

— Це приятель твій мене зачарував. Справді, з нього гарний хлопець. Здається, нароблю через нього дурниць!

Дюруа нічого не зміг сказати від збентеження. Крутив кучеряві вуса й дурнуватو всміхався. Хлопець приніс сироп, і жінки випили хильцем; потім підвелися, і чорнява сказала Дюруа, по-приятельськи кивнувши головою і злегка вдаривши його віялом по руці:

— Дякую, котику. Ти важкий на розмову.

І пішла, крутячи стегнами.

Форестъє тоді засміявся:

— Та ти справді, друже, маєш успіх у жінок! Не зневажай цього. Це може далеко тебе повести.

Хвилину помовчавши, він додав замислено, ніби вголос думаючи:

— Знову ж таки, із жінками найшвидше висунешся.

А що Дюруа все усміхався, не відповідаючи, спитав:

— Ти ще лишишся? Я іду, з мене досить.

Дюруа пробурмотів:

— Так, лишуся трохи. Ще не пізно.

Форестъє підвівся:

— Ну, то прощай. До завтра. Не забув? Вулиця Фонтен, сімнадцять, о сьомій з половиною.

— Згода. До завтра. Дякую.

Вони потиснули руки, і журналіст пішов.

Тільки він зник, Дюруа почувся вільним і знову радісно помацав пару золотих у кишені; потім підвівся і став блукати в юрбі, шукаючи в ній очима.

Невдовзі постеріг* їх обох, біляву й чорняву, що все походжали, наче гордовиті жебрачки, серед натовпу чоловіків.

* Помітив (діал.) — Прим. ред.

Він пішов просто на них, а коли підійшов, знову зніж-
ковів.

Чорнява сказала йому:

— Язик твій уже працює?

Він буркнув: «От морока!», не здолавши нічого іншо-
го мовити.

Вони стояли втрюх, спиняючи рух юрби, що довкола
них вирувала.

Тоді вона раптом спитала:

— Підеш до мене?

І він, тремтячи з жаги, грубо відповів:

— Так, але в мене тільки один луї.

Вона байдуже всміхнулася:

— То дарма.

І взяла його за руку на знак володіння.

Виходячи, він думав, що на решту двадцять франків,
звісно, дістане собі завтра вечірній костюм.